

Spomini.

(Spisal S. Jenko.)

I

Sledečo povest sem čul od nekega priletnega duhovnika v počitku, čigar gostoljubnost sem dalje časa užival, ki mi je na mojo prošnjo, da bi smel te čerte, ali kakor jih je on imenoval, te spomine iz njegovega življenja razglasiti, to tudi dovolil. Naj jih tebi, dragi bravec, pripovedujem, kolikor mogoče, s tistimi besedami, s katerimi jih je meni:

— Znano ti je, tako mož začne, ko prijetno jesensko popoldne sediva v senčnem šotoru njegovega vértá, — znano ti je, da je ta-le vas, v kateri si mi storil to veselje, me obiskati, moj rojstni kraj. Ko sem še v mladih letih v Ljubljani izdeloval latinske šole, sem bil, kakor se samo razume, šolske praznike vselej doma. Med tednom so na kmetih dnevi precej dolgočasni človeku, ki dela ni navajen in tudi drušínje primerne nima. Nedelje vendar sem se vselej veselil, ker ta dan se je vsako popoldne zbrala številna tropa fantov na logu, ki tukéj pod vasjo tik Save leži; in njim se pridružiti, jaz nobenkrat nisem zamudil. Človeka, ki je v drugačnih okolišínah izrejen, gotovo mika društvo, ki v njem vlada ves drugačen duh, kakor pa ga je on navajen: nekako zdravo žíyljenje v govorici in v obnašánj ga spominja nekdanjih dni, ki jih je préživel v enaki okolici. Nekdaj navadne reči se mu ravno toliko nove in ptuje dozdevajo, da svoje mikavnosti ne zgubé, akoravno se prav domačega v njih čutiti ne more. To je gotovo čutil, kdor je čez dalje časa iz mesta v svoj rojstni kraj na deželo prišel.

Tako je bilo prijazno nedeljo popoldne, ko grem po navadi na popred omenjeni log. Malokdaj, da bi ne bila večina fantov pri kaki igri; večidel so bili krogla in keglj kmalo spod germa, kjer so skrite imeli, in so jeli ropotati po poglajeni stezi, koder vaške dekleta po vodo hodijo. Bolj dolgočasno je bilo, kader se je kolo igravcov zbralo pod širokim hrastom, kjer je trava vsako ljubo spomlad skušala se naseliti, kjer so jo pa vaščani vselej zopet do čistega poteptali. Tù je cela tropa gledala s paznimi očmi za krajcarji, ki so se v zraku vértili, in potem na tleh s svojim obrazom srečo ali pa s svojim hérbtom nesrečo pokazovali. „Še eno dvojačo, da so — da jih ni,“ in enaki lakonični izreki se slišijo, sicer pa vsa govoricá utihne, če je ravno kak prepír ne úname.

Omenjeno nedeljo vendar proti navadi nihče ni igral, ampak skup stojé; človek bi bil sodil, da se od kaj resnega pogovarjajo; in res k njim se pridruživši kmalo zvem, da se od nič manjšega ne govori, kakor da bi si dali kvarte vreči od ciganke, ki je čepela pod skalo, kot naravni obok izvotljeno pod bregom, ki loči vas od loga. Starka je sama sedela pri ognj, ki je skalo, od večkratnih takih obiskovanj že

močno zatemnelo, s svojim dimom oblizoval, in je potem iz njega višnjevo, megli podobno paro ob bregu delal; cigankin tovarš, ali, kakor je ona trdila, njen sin, je ob Savi bos, hlače do kolena zavihane, skakal od skale do skale, in skušal na terno kako ribo dobiti.

Ko jaz zvem, kaj in kako, in ko vidim, da vsacega bi mikalo zvediti svojo prihodnost, da se pa sploh sramujejo, se babjeverneže pokazati: sklenem dati vsem dober izgled, in grem naravnost proti ciganki. Bila je to ena tistih podob, ki se v gorkejših mescih pogostoma vidijo pa naših gozdh; le da po njeni podobi soditi, je bila prave aziatske rodovine, in ne iz tistih, katerih so se nekatere tudi med našim ljudstvom rodile. Priletna ženska, pa visoke in tanke rasti in suhih udov, je bila pokrita s cunjami, ki so nekaj na gosposko, nekaj na kmečko obleko opominjevale. Cela podoba bi ne bila nič kaj gerda, ko bi je ne bila nesnaga pačila in nemarnost v laseh, ki so se od zatemnelega obraza tako odlikovali s svojo črnoto, kakor nasproti dve vrsti zdravih zob s svojo beloto. Še ne zmeni se babuza, ko pred njo obstojim in jo začnem z očmi meriti, ampak mirno sedi, komolca na stegna operta, drži z obema rokama pipo, ter tako zadovoljno kadi v eno meró, kakor bi se za ves svet ne pečala.

„Ciganka, ali mi boš povedala srečo?“ jo nagovorim. Pa še očesa ne dvigne na to moje uprašanje, ampak s skleskom poberska žerjavico skupej, poprime zopet pipo in kadi.

„Jaz in ti le drugi bi radi srečo od vas zvedili,“ povzamem zopet, ko vidim, da moji gosposki suknji ne pripisuje veliko vere. K sreči je namreč med tem vsa družinja bliže pristopila, tako da je črna žena lahko previdila, da se ne šalim. Starka povzdigne oči in me s tako nepremakljivim pogledom meri, kakor da bi hotla mojo prihodnost iz mene, ne pa iz kvart brati.

„Kaj družega, kot srečo, pa hočem povedati tako mlademu gospodu?“ reče in pipo na stran položi.

„Tak kvarte na dan!“ pravim jaz.

Ko jih poišče v majhi, ki je ležala v kotu pod skalo, in ko drugi odstopijo toliko, da jim ni bilo moč poslušati, mi da kupček vzdigniti, položi kvarte v verstah na tla, in s perstom po njih sledé mi začne prerokovati, kar ti ne morem ponavljati, ker le-to se spominjam, da od vsega se je le toliko spolnilo, kar bi vsak človek zadel, ki bi hotel mlademu človeku v mojih tudašnjih okolišinah prerokovati. Jaz bi ti celega dogodka ne pripovedoval, ko bi se mi potreben ne zdel v pojasnjenje prihodnjih prigodkov.

Med pričujočimi je bil mlad fant, s katerim te moram bolj natanko soznaniti. Gregorčev Blaže v vasi ni takega veljal, da bi bil kdo s posebno hvalo od njega govoril. Imel je, če smem tako reči, nekaj neznanega v svojem značaju, in posebno mu je pomanjkovalo tiste odkristosti, ki nam mladega človeka nehoté prikupi. Dela se ni posebno poprijemal, ampak živel je, kakor so ljudje norčevaje od njega rekli,

prav po gosposko: hodil je pozno spat, in bi bil gotovo tudi po gosposko vstajal, ko bi ga ne bil njegov oče vsako jutro kmečke navade učil. Bil je sicer lepe rasti in eden najgorših iz vasi, v obnašanju in govoricu pa izurjen, tako da je bil v društvu, če ne priljuden, vsaj prijeten gost. Ne vem, od kdaj je bilo nasprotno nagnjenje med njim in mojo sestro Mico; le toliko vem, da je bilo tačas visoko stopnjo doseglo, in da je bilo pri moji sestri vse pregovarjanje staršev zastoj, katerim ni bilo všeč, da bi ona, če ravno ne prebogata, se pečala s človekom, ki je z revšino še marsikako slabo lastnost združeno imel.

Med vsmi, kar si nas je dalo od omenjene ciganke vedeževati, se je Blaže najdalje pri nji mudil, cel pogovor, bi rekel, sta imela; in med tem, ko je vsak vsaj nekoliko tega povedal, kar je zvedil, Blaže ni hotel bešedice čerhniti, ampak zamišljen je na vse naganjanje od naše strani odgovarjal, da se bo ob kratkem pokazalo, če ima baba prav ali ne.

Kmaló družinjo zapustim; domú gredé, sem vidil Blažeta, ki je zamišljen in počasi po bregu proti vasi stopal, medtem ko so drugi igrati začeli, in so šele proti mraku, ko je bilo čas, živino opravljati, log zapustili in se vsak domú podali.

II/

Mrak se je jel razprostirati čez vas in dim se dvigati nad vsako streho. Ni se družega slišalo, kot ropot šterne, ki skoréj pol vasi s potrebno vodo preskerbuje, mukanje govedi, ki počasi dohaja nazaj v svoje hleve; in kmaló iz bližnjega zvonika jasni zvon „Zdrava Marija“ zapoje. Jaz, ki nisem imel nobenega opravila, se na vértu, kakor sem imel navado o prijetnih večerih, znak vležem, roki pod glavo denem in nebeške zvezde gledam. Čez eno najlepših, ki je ravno nad mano blisketala, pa se prikrade temnosiva megla ter se ne gane z mesta, kakor da bi se bili tudi vetrovi že vsi domú podali. Pod milim nebom človeka obhajajo tako čudne misli, ko pregleduje te jasne luči, ki z vednomilim svitom na nas gledajo; ne more se ubraniti, da bi jih ne deval v zvezo z lastnimi čuti. Take čudne, neomejene misli mi blodijo po glavi, ko me prijazen ogovor prebudi iz neumnih sanj, in se mlinarjev sin, Janez, usede na travo k meni na stran. Koméj dve leti starši od mene, mi je bil vselej ljub tovarš, in me je posebno s svojo radovednostjo razveseloval, in večkrat mi je postavil vprašanje, na katero mu iz vsih knjig, kar sem jih prebral, nisem vedel kaj odgovoriti. Pa sva bila tudi o vakancah skoréj vsak dan vkup, pogosto me je še celo na mervi ponoči obiskoval, kjer sva včasih skoréj celo noč prežlobudrala. Pri tačih priložnostih ni nikoli pozabil mi prinesti poln slamnik izvrstnih sliv, katerih so pri mlinarji vsako leto obilo imeli, in od katerih je vedil, da meni posebno dopadajo. Le to sem zapazil, da mu ni bilo ljubo, ako sem pred njim opomnil svoje

sestre ali Gregorčevega Blažeta; takrat je vselej tih postal, je jel pred se stermeti in me je včasih zviškama zapustil. Kakor bi se bila torej pogovorila, sva se oba varovala, govorico na nju napeljati.

„Kaj pa si tako zamišljen, da bi skoraj rekel, da si zdihoval?“ me vpraša, ko se mi približuje.

„Sam ne vem, kaj da sem mislil, le toliko vem, da od zvezd nekaj.“

„Ali so res nekteri ljudje, ki iz zvezd spoznajo prihodnost?“

„So taki, ki mislijo, da je to mogoče, pa smo tudi taki, ki vemo, da je to prazna vera.“

„Pa če ima vsak človek svojo zvezdo?“

„Tamle gori na nebu ne, tūle notri v sercu jo ima: imenuj jo pamet, ali čut, ali kakor hočeš; ta ima več zapovedovati čez tvoje djanja, kakor pa ti merzli svetovi tū gori.“

„To je čudno, da več ko se kdo nauči, manj verjame. Jaz sem pa ravno sinoč gledal na nebo, ravno tukajle gori, kjer se zdaj ena megla plazi, in sem si mislil, če bi bila morebiti ta le zvezda moja; pa skoraj v tistem trenutku jo je pokrila oblak, od katerega sam ne vem, odkod da se je privlekel, ker nebo je bilo popred popolnoma jasno. Meni se je to zdelo slabo znamenje, in nič ne bo čudnega zame, če se mi kaj pripeti.“

„Pojdi, pojdi, jaz sem ravno kar, pred ko ne, ravno tisto zvezdo gledal in sam že ne vem, na koga sem zraven mislil, ko se je tudi megla čez njo prikradla; tedaj bo naju oba kaj zadelo po tvojem?“

„Kakor da bi bilo to nemogoče. Nesreča ima sto rok, moj dragi.“

Se sem mu hotel nekaj zavrniti, vendar pri ti priči zaslisi va upitje iz hiše. Očeta sem vidil komej dve minuti popred po koncu hiše domu iti, in ker sem zdaj njih jezni glas dobro razločil, sem bil radoveden, kaj da kreg vzrokuje. Z Janezom oba ob enem poskočiva po koncu, pa tudi oba naenkrat zadrživa korake, ko iz veže bolj priteče, kot pride, Blaže, oče pa za njim z vzdignjeno pestjo, kakor da bi ga hotli še udariti, ki je v ti priči konec hrama zginel. Janez to viditi se zasučē na peti, in z zamolkim „lahko noč“ hitro odide, preden mu morem jaz, ki začuden za njim pogledam, kaj odgovoriti. Zdaj mi je bilo pač jasno, kaj da je vzrokovalo očetovo togoto, in ko stopim počasi v vežo, zaluskne ravno sestra, vsa objokana, vrata za saboj in smukne v izbico, ki je k hiši tako prizidana stala, da ste končni okni gledale na nasprotni strani po vasi. Mati so na ognišče naslonjeni žalostni stali; pomignejo mi in mi s tihim glasom reko: „Nikar ne hodi v hišo, oče so močno jezni.“ Komej to izrekó, se izbine vrata odpró, Mica pečo v rokah stopi vunkēj in z besedami: „Mati, jaz grem k teti v M.“ zgine iz veže. Jaz sam ne vem iz katerega namena hočem iti za njo, vendar mati me priderže rekoč: Pusti jo, naj gre; ravno prav, da očetu za en dan ali dva pride spred oči, s tū jih bo naj bolj

potolažila. Oče so še vedno t^ord^o korakali po hiši, in marsikako jezno besedo sva še ujela z materjo, ki sva oba tiho stala pred pečjo.

„Mati,“ rečem jaz čez nekoliko časa, ter užigam drobno šibico in z njo po ognj^u b^orskam, „mati, Mice nocoj tako ne bo nazaj; grem pa jaz na njeno posteljo, namest^o na m^ervo.“

„Le, za moj del, če se ti ljubi,“ mi odgovoré.

In res koj po večerji, ki smo jo z nekako tesnobo končali, ker oče so se še vedno jezno d^eržali, in ne jaz, ne mati, si nisva upala č^erhniti, se spravim v omenjeno izbico, kjer je sestra spavala. Ko ležem, kmal^o zaspim, in ne vem, kako dolgo sem spal, kar me t^orkanje na mrežo zbudi, in nekoga slišim klicati: „Mic/ka! Mic/ka!“ Poklekнем na posteljo in napenjam oči, da bi ga spoznal, kdo kliče; pa skozi gosto mrežo ni drugega razločiti, kakor č^erna podoba, ker mesca ni bilo in še zvezde, ki so zvečer še tako vesele blisketale, so se vse za temne oblake poskrile. Po glasu mi pa tudi ni bilo moč spoznati, ker je tako zamolklo govoril, da še vs^o njegovih besedi nisem razumel. Med t^em ko on iz mojega gibanja toliko lahko presodi, da ga Mica, kakor je on mislil, posluš^a, zaslišim po vasi doli glas cele drušⁱⁿe fantov. Med smehom in govorjenjem pa se je vend^er, kakor se mi je dozdevalo, od drugod, dobro razločila znana pesem:

Odrin' odrin' od kraja preč,
N^e boš me vid'la nikdar več!

To je bil Janezov glas, rečem sam pri sebi začuden, ker ves čas sem sodil ali vsaj želel, da bi bil on pod oknom, in sem se že veselil, da ga bom dražil s to zmoto, ko p^ervikrat spet nanj naletim. Moj vasevavec mora kdo drug biti, si mislim.

„Kaj pa je?“ spregovorim tako natihoma, kot le mogoče.

„Zakaj pa nišⁱ ho^la slišati, ker že tako dolgo kličem?“ mi odgovori neznani glas.

„Zato, ker nocoj hlače nosim, mu zav^ernem tako razumno, da svojo zmoto naenkrat spozna, in meni in njemu glasen smeh uide.“

„Ali imaš t^ordno bučo?“ že zadere nekdo za njim in ravno v tem hipu votlo zapoje poleno in odleti na zid, da me strah prešine, ker glas tudi se mi je zdelo, da sem poznal.

„Joj, moja glava!“ zastoka pod oknom, in po sluhu soditi, se je po zidu spotekel in se zgrudil.

„Z^yun^ej postane hrum, kakor bi jih deset naenkrat govorilo, po cesti pa peketajo stopinje enega, ki teče. Jaz skočim p^o konc^u, se hitro napravim, in ko iz izbe stopim, pridejo ravno oče iz hrama, prižgano leš^erbo v rokah in bosⁱ, ter jezno obirajo nerodneže, katerih nobeden jih ne sliši.“

„Oče, rečem jaz, eden je ranjen,“ in s temi besedami grem, da bi vežⁱⁿe vrata odperl.

„Ne odpiraj mi vrat!“ mi ukazujejo, „naj ga nesó, kamor ga hočejo; pri nas ne bo umiral.“

„Župan, odprite! za božjo voljo, tak odprite!“ kliče naenkrat več glasov zyuněj, in ob vrata butajo peté.

„Ječo bi vam odperl, ne pa hiše!“ se jezé oče in se obernejo, kot da bi hotli nazaj v hram.

„Pa vendar, oče, kaj pa hočejo početi z ranjencem pod milim nebom?“ pravim jaz in hočem odpreti.

Vrata začnejo bobneti, da sem djal, razletele se bodo; in skor nehoté odrinem zapah. Dva deržita ranjenega, vsak na eno stran pod pasho, in ga popolnāma nosita, ker nogi mu kot mērtvi mahate in mu kar nič ne služite. Tropa fantov se molčé rine skozi vrata. Ko bleda svitloba luči pade na obraz ranjenega, nehoté izustim: Gregorčev Blaže! Pervi občutek, ki me preleze, je bil strah, da bom občutil očetovo jezo, ker sem zoper njih voljo odperl; vendar zmotil sem se. Morebiti jih je to pomirilo, da je bil ravno on ranjen, kateremu so, če so sicer komu, kaj takega najbolj privošili. Nekako mirni gredó naprej v hišo, denejo lešerbo na mizo, pristavijo stol h klopi ter posteljejo tako dobro, kakor se da v hitrosti, vendar ves čas kar besedice ne zinejo. Blaže je bil nezaveden, glava mu je zlezla na persi, ruđeča kri mu je curela po obrazu in se je v dolgih pasah poznavala na belem rokavu. Dolga versta skervjo napojenih in sprijetih las zadēj nad desnim ušesom je zaznamovala kraj, kamor mu je poleno priletelo. Ko ga položé na posteljo, mu oče, kakor znajo in vejo, speró rano in obvežejo; ljudje pa, kar jih je privrelo v hišo, bilo jih je kakšnih osem vaških fantov, se začnó za verstjo muzati iz hiše, in kmaló sva z očetom sama pri ranjencu. Počasi zdaj odpre oči in stermo pogléda po hiši, kakor bi koga iskal, potegne z roko po čelu in zopet zameži. Oče sí pristavijo stol k njegovemu zglavju, jaz pa sedem na vogel mize in glavo podprem. Za verstjo sta se spodbijala v moji glavi spomin na Blažetovo obnašanje na logu, in misel, kako po čudnem naključju oče, ki so ga zvečer s tako jezo iz hiše spodili, zdaj ponoči v ravno ti hiši pri njegovem zglavju čujejo. Treslo me je, če sem se ozérl na ležečega, ki je, oči zaperte, roke na persih sklenjene, tako enakomerno dihal, kakor bi spal, in se je le včasih zganil, kakor da bi ga bolečine stresle, ter če sem pomislil, kdo bi vtegnil biti, ki mu je rano zaval. Na prvi pogled namreč sem se prestrašil, ko med pričujočimi fanti mlinarjevega nisem zapazil; in nisem mogel se ubraniti, da bi ga ne dolžil. Pri tem me je še težilo, da sem bil jaz, če ravno ponevedoma, nekoliko nesreče kriv, ker ravno smeh, katerega sem bil jaz vzrok, se mi je zmíraj dozdevalo, da je ranivca k taki hitri jezi zapeljal. Nikoli se mi še ni noč tako dolga zdela. Take tesnobe bi ne bil občutil, naj bi bil še na tako strašnem kraju, ko tū, ker se je med dihanjem ranjenca le terkanje stare ure slišalo, in ker je borleča luč le slabo razsvetlovala prizor. Šele ko ura zopet zderči in s počasnimi udarki štiri odbije, z bližnjega zvonika pa dan zazvoni, se pri sercu nekaj olajšanega čutim, in z veseljem pozdravim perve

žarke belega dneva, ki so jeli zatemnovati temnorudečo svetlobo lešerbe. Semter tje se je zaslišalo škripanje kakšnih zgodnih vrat, ki so se odpirale, ali pa kak posamezen voz, ki je ropotal po kamniti poti na poljsko delo.

Blažeta so zgodaj že prenešli v domačo hišo. Kmaló potem je derdral voz njegovega očeta mémo naše hiše. Ni bilo še poldne, bil je že mož z vozom nazaj, vendar ne sam. V precej trebušnem gospodu, ki je sedel Gregorcú na desno stran, spoznam kranjskega zdravnika; pri zatemneli, berkasti podobi na njegovi levi strani pa mi je zakrivljena sablja tudi na prvi videz resni poklic naznanjovala. Verh klanca voz óstane, béríc z njega skoči in koraka naravnost proti mlinu. Ni bilo več dvomiti, kaj to pomeni. Sedem na voglu hrama na kamen in čakam, pa ne dolgo, ker kmalo se prikaže zopet resna podoba, kake tri korake pred njo pa Janez, roké križem zvezani, z helim slamnikom in ukajeno obleko, kakor sem ga vsak dan v mlinu vidil. Žalostno se nasmeji in mi z glavo pokima; zdelo se mi je, da ima solze v očeh, vendar slamnik je pregloboko nanje zlezal, da bi bil mogel vanje viditi. Z Bogom! rečem, z roko pomignem in pobegnem; skoréj milo se mi je naredilo.

Vesel sem bil, da so šle vakance h koncu, ker zadnja dva dneva sta mi jih tako priskutila, da mi kar več obstati ni bilo domá. Kaj bi me bilo tudi vtegnilo nazaj držati? Življenje v domači hiši je bilo tako nekakšno tesno postalo; s sestro, ki je zopet domú prišla, oče cel dan kar besedice niso spregovorili; mati pa, če sva bila sama, so večidel jokali in tožili. Janeza ni bilo nazaj, iz Kranja naravnost v Ljubljano so ga peljali, potérjen je bil, in še tisti teden je marširal proti Nemškemu gradcu. Za Blažeta smértne nevarnosti ni bilo, zdravnik je térdil, da bo v nekterih tednih popolnóma okreval; sestra moja je vendar vedno objokane oči nosila. Ko zadnji dan na voz sedem, in se od nje in od matere poslovim, ne morem reči, kak neprijeten občutek me presune, ko komej deset korakov od nas znana ciganka mémo vihrá in ko satanski smeh na njenem obrazu zapazim. Bog nas varuj pred tým vidnim duhom, si mislim sam pri sebi; oče pa osmúknejo konja, in proti beli Ljubljani jo derdrava.

(Konec sledi.)

Stare pesmi.

(Zložil T. Š.)

I.

Na južne goré.

Kader pogledam na južne goré —
Spenjajo sterne k nebesom verhove,
Močne deželi za brambo gradove —
Serce hitrejše mi biti začne:
Na južne goré!

Kader vam zarja oblija glavé —
Ravno ko gledal v cveteče bi lice
Mlade planinke, nedolžne device —
Zelja goreča mi vname sercé:
Na južne goré!

